

До хотинської Покровської церкви звіддавна належало село Гоноратка. Розкинулося воно на схід від Хотина за так званим Куп'ястим Лугом, оповитим густими ранковими туманами.

Своїми забудовами ці два поселення, мов голуб'ята, сходяться майже впритул – розділяє їх польова дорога. Гоноратка – село молоді. У 1999 році йому виповнилося, від першої письмової згадки, лише сотня років. Переповідають, що до початку заснування села на цьому місці зростав ліс, який пишався незайманою красою і належав в усі часи хотинським власникам.

Так, книжка «Географическое и экономическое описание Вольнской губернии» повідомляє, що в 1798 році Хотином володіла графиня Залуська Гонората. У селі в цей час нараховувалося 48 дворів, у яких проживало 196 чоловіків і 178 жінок, в т.ч. духовенства – 7 осіб (3 чоловіки і 4 жінки), шляхти – 18 (10 чоловіків і 8 жінок). Згадуються церква Покрови Богородиці і дерев'яний дім власника села.

Гонората із роду Стемковських була невісткою Залуських, які згадуються у церковних записках як власники Хотина вже у 1764 році. Невідомо із яких причин, залишившись із дочкою (можливо овдовіла), Гонората отримувала подарунок для дочки, як розповідають старожили, від Залуських маєток у Хотині, царство флори і фауни якого простяглося від Сестрятина до Малих Жабок риків (нині Бригадирівка).

Мобілізувавши усі свої сили й знання, нова власниця продовжує справу попередників. Саме в цей час на місці теперішнього села Гоноратки, десь приблизно в районі клубу, знаходився фільварок, на який часто навідувалася Гонората, перевіряла роботу працюючих, давала вказівки. Фільварок називали Гоноратиним, а згодом і саму місцевість стали називати Гонораткою.

Чи могла тоді подумати Гонората, що пройде якийсь час – і її ім'я увійде в історію і стане географічною назвою населеного пункту?

Другим чоловіком Гонорати став тутешній граф. Тож у церковних відомостях від 1810 року читаємо, що Хотином управляє пан генерал граф Ігельстром (у документах Ельгештром). Ігельстрими володіли маєтком у Крупці (1800 р.). Це була багата аристократична родина. Володіння Гонорати примножилися і тепер простягалася від Радивилова до Малих Жабокриків. Свої грошові надходження Ігельстроми щедро вкладали у розбудову містечка Крупця.

шених 1822 року, запрошувалися найкращі закордонні майстри сакрального будівництва. Трансформуючи велику архітектурну спадщину, вони величаво вписали будівлю в прекрасний ландшафт. 44 роки служив цей домініканський костел розсадником полонізму й латинства серед місцевого українського населення, а в 1866 році, на прохання місцевих парафіян, був закритий і переданий у відання православного духовенства, яке пристосувало його під православний храм. Освячення відбулося 22 червня 1867 року в ім'я Непорочного зачаття Пресвятої Діви Марії (такою була й назва костелу).

Із «Описания Крупецкого Римско-католического костёла, предполагаемого к обращению в православную церковь» довідуємося, що після смерті колишній російський посланник генерал граф Ігельстром був похований у Крупці в окремо збудованій дзвіниці біля костелу з лівої сторони, а у вівтарній частині костелу з правої

КРАЄЗНАВСТВО

З НАЗВОЮ ДИВНОЮ СЕЛО – ГОНОРАТКА

сторони знаходилася гробниця дружини Гонорати, покрита мармуровою плитою з написом. Вхід у гробницю був із зовнішньої сторони костелу під вівтарем. Шкода, що від колишньої сільської резиденції кінця XVIII – поч. XIX ст. час не лишив і сліду (остаточні руйнування припадають на період Другої світової війни).

Від Ігельстромів Хотин переходить у власність Любомирських – 1820 рік, Бережецьких – 1826, Ушакових – 1867, німецької компанії на чолі з Піонтеком, який жив у Берліні і земля якого була в оренді у єврея – 1870, Оржевських – 1876, Свешнікових – 1888 р.

Цікаву історію розповідають, пов'язану із скасуванням кріпосного права (законопроект був підписаний Олександром II 19 лютого 1861 року). Зібрали на збори панів нашої округи. Коли виступаючий зачитав повідомлення про реформу, в результаті якої селяни перестали бути кріпаками і могли виходити із землею, діставши громадянські права, всі на знак згоди встали. Залишився сидіти лише Бережецький, поміщик Хотинської волості, до якої входили: Хотин, Полуничне, Рідків, Коритно, Теслулів, Боратин, Добривода. «Вам що, особливе запрошення?» – звернулися до нього. Та Бере-

ше назад. Тоді німець почав продавати ліс чужим. Багатші хотинці все ж таки придбали наділи, кожний розраховуючи на свої фінанси.

У 1888 році, як це подають документи з архіву м.Житомира, Хотин та Полуничне переходять у власність Петра Львовича Свешнікова. У цих селах було 1500 десятин орної землі. Крім того, йому належало 100 десятин спадкової землі у Вологодському воєводстві Грезовецького повіту та 1200 десятин у м.Вербі. Продавши частину земель у Вербі, Петро Львович закупили ще землі у Рідкові 75 1/4 десятин, у Лопавшак 207 1/2 десятин, а також у Боратині і Добриводі. Викуповлює він у німців і решту нерозпроданого лісу.

На відміну від поміщика Бережицького, який виїжджав до людей, завжди маючи при собі кілька різок і пускаючи їх у хід, Свешніков виявився людиною доброю і чуйною. Усім, хто бажав придбати у власність ліс або трошки більше орної землі, Петро Свешніков не відмовляв. Він ішов навіть на поступки і давав наполовину дешевше – з умовою, що, крім належної половини, боржник відробить безкоштовно на затребуваних у нього роботах.

Продавалася земля і в районі Гоноратки. Це була вірізана німцями ділянка лісу, на якій залишилися тільки пеньки. Ділянка заново заростала самосівами різних порід, утворюючи непролазні хащі. Люди купували цей ліс, вирубували молодняк, викорчовували пеньки і виробляли землю під посіви. То були малородючі ґрунти: пісок, громіш, каміння. Їх старався збути власник у першу чергу. Але своїм людям від неї відмовляв.

Як розповідають, першими оселилася тут сім'я Михайла та Марії Закревських із м.Крем'яця (дружина з Радивилова). Господарювати розпочали 7-ми гектарах. Кругом вили вовки, заглядали до нашвидкоруч зробленої з гілля хатки, яка скоріше нагадувала бунду, пробиралися в такий же хлів. А тут дитина померла, ще й конячки не стало (до того обробляли землю волами).

Михайло вірив у Бога, смиренно зносив тягар, ходив у храм, молився. Одного разу, повертаючись із церкви Хотина, побачив на своєму шляху рій бджіл. Він забрав ці маленькі божі створіння, доля яких так була подібна на його, переніс додому, підготував для них колоду (вулик), і з цього часу з цим даром не розлучався. Мед рятував сім'ю від голоду, а прибуток від продажу латає злидні. Отак і розживалися і, дякуючи Богові, нажили все. А бджоли ті ще й до сьогоднішнього

Воно славилось на Волині процвітаючим палацово-парковим ансамблем. Його створювали: садибний комплекс та композиційно пов'язані з ним культові споруди – православний храм і римо-католицький костел, що розташувалися

на невеличкому штучному острові, який омивався джерельною водою. Вся ця садиба, на фоні рядових будівель, підкреслювала владу аристократа, фінансову могутність і відданість християнській вірі (Ігельетром за віросповіданням був лютеранин, а його дружиною графиня Гонората із Стемпковських – Ігельетром була ревна католичка). Про Ігельетромів і сьогодні в Крупці та навколишніх сілах не розгубилися перекази.

Розповідають про прекрасний вигляд невеликого палацу, чудову бібліотеку, мальовничий вигляд парку, у якому зростало 64 породи дерев і кущів, вольєри з розкішними павичами, храми. Одного разу Ігельетром їхав із своєю їм'єю. На крутому повороті трійка оней сполохалася і фаєтон перекинувся. Та, дякуючи Богові, всі тєни екіпажу вціліли.

Підвівшись неушкодженою, афиня Гонората сказала: «Тут це святе місце». Сім'я дала тницю побудувати костел. Для існування задуму, який був завер-

жецький так і не встав. А коли повернувся додому, своє обурення проти реформи і проти влади вилив на папір і почепив на фігуру. Саме у цей час їхав дорогого священик. Побачив, прочитав, доповів про це у вищі органи. Невдовзі пана заарештували, а пані з досади кинулася у воду.

Діти швидко майно прогуляли, програли у карти і привели волость до банкрутства. Земля облогувала, податки за неї платити було нікому, і банк оголосив продаж землі. Знайшовся німець Піонтєк, який закупив ліс (сьогодні урочище Хотинщина), а решту земель прибрали інші власники. Наші мужики сміялися і казали, що німець побуде трохи і поїде, а земля залишиться. І дійсно, німці побули трохи, вирізали ліс, скільки їм було потрібно, а тоді хотинцям запропонували цю землю забрати у них за купчою.

Німці жили в лісі у бараках. Із дерева вони виготовляли швелі, шпали і відправляли у Німеччину. На вихідні наймали сільських музик для розваг. Музикант з Хотина Бобошко Макар розповідав, що на вихідні по нього приїжджали німці. Він брав скрипку, бубон і їхав з ними. Допізна розвеселяв. Йому за це платили. А назад уже йшов пішки. У лісі в цей час було дуже багато вовків і ходити було небезпечно. Він брав скрипку на одне плече, а бубон на друге – і всю дорогу бубнив. Вовки ішли назирці, але підступати боялися. Провівши його за ліс, залишали.

Люди було уже й гроші почали здавати, аби викупити землю, та їх відмовив священик Петро Моссаковський. І селяни забирали гро-

дня ведуться у продовжувачів роду Закревських.

За Закревськими селилися інші, а для освоєння решти землі поїхали вербувати людей у Галичину. Їхали сюди з сіл: Стемільче, Сморгів, Лопатин, Березівка, Лагодів, Щуровичі, Смолява, Берлин, Ляшків. Із документу, який довгий час зберігався в Хотині у Мурин-Мельник Катєрини Павлівни, 1941 року народження (внучки одного із першопоселєнців із Галичини), довідуємось: в 1900 році земельний банк м.Дубна видав за купчою цим людям документ на право власності землі у пана Петра Львовича Свєшнікова.

Старожили переповідають, що коли першопоселєнці приїхали освоювати землю, то до них у цій місцевості було залишено два господарства, які належали чехам. Ці люди тут жити 2 роки, утримували вапельню, смолярню. У зв'язку з низькою родючістю землі залишили край і виїхали. Будинки дуже ставали у пригоді переселєнцям, які нове життя розпочинали з корчування лісу. Неперевершеним у цій справі був молодий хлопець із хотинського хутора Ситєнки Пилип Цимбалюк, який славився міцним здоров'ям і багатирською силою. Рубає, було, дерева, кущі, рубає, а тоді давай їх тягнути з корінням. Он які були колись люди!

І вже після 1900 року у церковних записках зустрічаємо село під назвою Колонія Гоноратка.

(Далі буде).

Надія МЕЛЬНИК.

На фото: нинішня церква в Гоноратці.

Фото Володимира ЯЩУКА.

(Продовження.)

Початок у №57-58).

Сповідальні записи за 1908 рік подають дані про те, що в Гоноратці нараховувалося 19 хат, у яких проживало 82 особи чоловічої статі і 87 – жіночої. До села входив хутір Терезіжкі (5 хат, 21 особа чоловічої статі і 18 – жіночої). Терезіжкі – це була вирубана ділянка лісу, де пасли корів. І коли вони виходили за межі вирубу, старші, посилавши менших, казали: «Корови завернуті: тре – біжи». Ці слова переросли в назву місцевості, а потім і хутора.

Неподалік Терезіжків згодом з'явився хутір Циганівка. Перші люди, які купували тут землю, жили в куренях (будах із гілля), куховарили під відкритим небом. Це нагадувало життя кочових циган. Належав до Гоноратки і хутір Берізки.

Слово "Колонія" щодо Гоноратки у записях вживалося десь років із 30, а потім випало з ужитку. Бачила церковні метричні записи щодо реєстрації новонароджених та шлюбів, молоді пари справляли весілля вже в Гоноратці.

Найпершим зареєстрований шлюб у 1899 році: вдівець 21-го року із Теслугова, Яким Кіндратович Лиснюк, взяв собі за жінку дівчину 20-ти років із Гоноратки Агафію Миколаївну Шкорбатюк. (Це одночасно і найдавніша письмова згадка про село). У 1900 році справляли весілля: у січні – солдат із Боратина Василь Йосипович Мокрий та Марія Іллівна Козицька з Гоноратки; в жовтні – Григорій Георгійович Денисюк з Хотини і Марія Петрівна Гарин з Гоноратки.

Та найпам'ятнішим воно було, як розповідають, у сина Іллі та Меланії Муриних, бо ж відбувалося на самому кордоні. Переселилася ця сім'я в Гоноратку із села Ляшкова, нині Бродівського району Львівської області. Прибули з ними і діти. Найстарший син Павло залишив у рідних краях дівчину, яку дуже кохав. Вирішили поборотися, та великою перешкодою виявився кордон: Галичина потрапила під владу Австрії, а наші села Володині опинилися під Росією. Родиною якось хотілося розділити радість шлюбу.

ної потреби допомагав зберегтися, утвердитися і вистояти нашому народові за тяжких лихоліть.

Повертаючись до церковних документів, знаходимо ще й метричні записи, цього разу про померлих... Важко перечислити імена, та ще, напевно, важче було розлучатися гоноратцям із цими людьми, з якими ділили навіл радість і важкі моменти життя.

Хоронили їх спочатку в Хотині, а в 1907 році заклали свій цвинтар. Дуже ж хотілося в день, коли Бог покличе когось до себе, бути ближче до рідного села, до близьких людей. Олександра Пастушок навіть припустила, що перше поховання започаткує Григорій Нижник, бо ж він – найстаріший житель у селі (на час закладання цвинтаря йому випов-

нило 71 рік). Але сталося так, що першою похоронили саме цю жінку. Було все так. Олександра пасла корови. Стояв спекотний день. Худоба дуже хотіла пити. Коли повернулися додому, жінка почала тягнути воду з колодязя при дорозі. І тільки підтягнула відро до цямрин, як одна з корів не витримала і потягнулася до води, ще й жінку норовисто похнула в колодязь.

У Першу світову війну гинули в районі Гоноратки російські солдати. 30 могил (по 5 – 6 воїнів у кожній) заповнили південно-східний куточок цвинтаря. Копав ями Герасим Луцок разом з іншими. Сюди не прийдуть рідні полеглих, не зронять сльозу, не прикрасять могили квітами. Але це зроблять жителі села, бо загинули бійці, розриваючи пута кордону, який розділяв українські родини.

Не згадуються в пам'яті села і роки Великої Вітчизняної війни. Уже 25 червня 1941 року ця земля прийняла палаючий радянський літак. Небесний лицар, перебуваючи за кермом винищувача, був підбитий з бронемашини німецької розвідки, яка в супроводі двох мотоциклістів зупинилася на дорозі між Хо-

ка перемога на фронтах затьмарювала їм здоровий глузд, збільшувала апетит. Та нескорена держав піднімає своїх синів і дочок на боротьбу з ворогом. 38 жителів невеличкого села Гоноратки пішли воювати на фронті війни, 15 із них не повернулося. Їх імена викарбувані на пам'ятнику, що встановлений на центральній садибі сільради, у Боратині, та увічнені обеліском у с.Довгалівці.

Ми схиляємо сьогодні голови і перед подвигом бійців ОУН-УПА. Саме тут, у лісі між Гонораткою і Срібним, Хотиним і Сестрятином із навколишньої молоді були сформовані сотні ВО «Волинь-Південь» (командир Еней),

напевно, була молитва, складена Георгієм біля гробу Господнього та інших святинь Єрусалиму, куди він долав дорогу на прощу підшки. І чи міг колись подумати Георгій, що його колодязь, а згодом його нащадків Янюків, перетвориться на могилу, в якій на глибину більше двадцяти метрів у роки Великої Вітчизняної війни буде вкинута сім'я поляків. Жили вони у Хотині (сьогодні територія недіючого клубу). Йшов 1943 рік. Усі були заклопотані збиранням хліба. І коли після трудового дня ніч заколисувала

натомлений люд, у хату нікому нічого не винної сім'ї Франка та Марії Юринських постукали невідомі.

Селом тихо торохкотіла підвода. На ній, сидючи, голосила Марія: «Сусідоньки, прощайте!» Відлуння її тривожного передсмертного крику розносилося по селу і розтавало в нічній імлі. А на ранок пастухи вже заглядали в колодязьну глибину, глибину, у якій лежали в обіймах матері Марії її діти та внучка. А дітей у неї було п'ятеро: Мар'ян, Броніслав, Валентин, Стасик, Марценька. Найстарший син Мар'ян був одружений і мав уже свою

КРАЄЗНАВСТВО

З НАЗВОЮ ДИВНОЮ СЕЛО – ГОНОРАТКА

дість шлюбу.

І ось представники від двох закоханих у призначений день збираються на кордоні (бо ж візи всі отримати не зможуть), щоб за установленим віками християнським звичаєм відгуляти весілля. Гостинний стіл на кордоні. Кружляла по колу чарка. Солодко витирали вуса солдати сторожової служби митного пункту (нині с. Митниця), краями серце українські весільні пісні, а в центрі сиділа молода пара, кохання якої не знало кордонів. Не вистачало тут, звичайно, батьківської хати, домашнього затишку, розкутості, впевненості, але це була по-своєму щаслива мить, яка з'єднала всіх в одну велику родину, що благословляла Настусю у чужий край. Це вона влітеться в число перших новоселів Гоноратки і продовжить рід Муриних. Цей колективний життєпис, переснований родинними турботами та вболіваннями, з неодмінним бажанням прийти разом на поміч, допомогти одне одному не з примусу, а від обов'язку внутріш-

нилася на дорозі між Хотиним і Гонораткою. Радіючи своїй здобичі, вороги побігли до літака, що впав за 10 метрів від будинків, на городі Івана Янюка. Горів льотчик, його фотографували німці. Люди, які пізніше підійшли, витягнули обгоріле тіло. При льотчику були радянські монети, годинник. Кажуть, прізвище мав Єгоров. Господар поля збив із дощок невеличку домовину, зіб-

рав останки і поховав вночі у кінці городу. Не дочекалася чиясь мати. Не один день, напевно, вдивлялася в небо, до віконця припадала, надіялася побачити...

А німці все йшли і йшли углиб України, займаючи село за селом, місто за містом. Ця швид-

військових вищого рангу, віч-на-віч ставав з німцями, зупиняючи їх у тихому куточку, де на них уже чекала засада хлопців-упівців. Так здобували техніку, зброю, одяг. Подвигів Івана не злічити. Загинув він від рук енкаведистів на хуторі Семенюки, що біля Малих Жабокриків, в одному з будинків, який оточили і запалили.

Похований у Гоноратці Олександр Іванович Пенцак із Хотина. Стояв на посту в лісі неподалік річки Ситенки. Під час облави був помічений енкаведистами і вбитий. А цих вояків знаємо тільки на псевдо - «Орел» і «Слободян». Їхали в Гоноратку на конях із Хотина берегом понад невеличкою притокою річки Пляшівки - Рудкою. Німецький літак обірвав ниточку їхнього молодого життя. «Глід» із Ситного підірвався на міні на хуторі Терембіжі.

При в'їзді в Гоноратку зі сторони Хотина центральну дорогу пересікає польова. Прямуючи на південь, вона заглиблюється в гущавину лісу, званого урочищем Хо-

ружений і мав уже свою маленьку донечку Іринку. У цю трагічну ніч Мар'яна з дружиною не було вдома. Вдалося уникнути розправи і Валентину та Стасику. Батько Франек, поранений у живіт, не маючи надії на життя, розповідають очевидці, ходив осторонь колодязя і просив добити його, щоб лягти разом із своїми. Потрапили в колодязь і інші люди. Чи потрібні були ці жертви?

Але тоді, у вирі війни, де сходилися дві ворожі сторони, із яких хтось боровся за чистоту нації, хтось когось ненавидів, хтось із кимось зводив рахунки, важко було розібратися. І сьогодні нам хочеться убивць ненавидіти, але християнинові належить любов'ю Христовою перемагати ненависть, лютість, пам'ятозлобність. І нехай Бог щиро розкаєних за роки простить і покрие своєю милістю, а народ про убійних збереже пам'ять.

Надія МЕЛЬНИК,
краєзнавець.